

CZU: 378.1:005.21(47+57):(4-15)

SISTEMUL UNIVERSITAR SOVIETIC: O ALTERNATIVĂ LA PARADIGMA UNIVERSITARĂ OCCIDENTALĂ. ALEX KURAEV

Alex Kuraev, doctor în istorie la Universitatea din California, specializat pe istoria URSS. Articolul în cauză analizează sistemul universitar sovietic drept concept, în contrast cu sistemul universitar occidental.

În vocabularul sistemului educațional sovietic, conceptul de universitate, mai ales în anii 20 și 30 ai secolului trecut a fost înlocuit de conceptul de educație tehnic vocațională. Drept creație a statului sovietic, sistemul de învățământ superior din URSS a reprezentat o structură conectată la ideologia partidului communist și la autocrația sovietică. Scopul și organizarea universităților sovietice era total opus scopului universităților din Occident, definite de auto guvernare și autonomie academică. Autorul consideră că scopul primordial al universităților sovietice a fost cel de a fi un furnizor permanent de forță de muncă înalt calificată, atât în domeniul industriei, cât și cel al instituțiilor publice. Alex Kuraev evidențiază faptul că pe parcursul secolului trecut, percepția Occidentului asupra sistemului de învățământ superior din Rusia a variat extrem de mult.

Înainte de Primul Război Mondial era văzut drept subdezvoltat, în anii 50-60 era perceput drept un exemplu de dezvoltare pentru comunitatea academică, în timp ce în anii 80-90 a fost etichetat drept un sistem depășit ce are nevoie urgentă de asistență pentru modernizare. Autorul evidențiază din prima pagină a articolului că, întrebarea primordială la care plănuiește să găsească un răspuns este: Ce anume a definit sistemul de învățământ sovietic superior, și care erau cele mai importante diferențe față de conceptul universitar occidental.

Universitățile sovietice practic erau ghidate de ordinele date de către partid, concomitent fiind necesară și aprobarea oficială a oricăror declarații politice făcute de către centrul administrativ al Uniunii. Logica declarațiilor URSS cu privire la superioritatea sistemului universitar sovietic la nivel mondial se baza pe următoarele argumente: 1. Studii gratuite, 2. Accesul la educația superioară pentru toți, 3. Universitățile se aflau în proprietatea statului, 4. Planurile de studii erau focusate pe necesitățile societății, neexistând nici un interes privat. Jurnalele sovietice și academicii sovietici se citau reciproc în laudarea sistemului universitar național. Argumentul principal fiind acela că pe parcursul anilor 80, fiecare al zecelea cetățean sovietic era fie student, fie angajat la o universitate/academie sovietică.

Kuraev consideră că sistemul universitar sovietic reprezintă practic un hibrid dintre idealismul alfabetizării și realitățile sumbre ale Rusiei. Scopul articolului este de a examina continuitatea principiilor de organizare a învățământului superior din URSS, pe parcursul existenței sale. În viziunea autorului, unul din principiile fundamentale de organizare ce au definit sistemul sovietic, a fost focusarea pe ierarhie- **ordinele nu se discutau, ci executau**. Acest principiu militar de organizare a universităților existând practic din anii 30 până la finele anilor 80.

Referitor la gratuitatea și accesibilitatea studiilor, propaganda evidenția permanent că doar în URSS acest lucru e valabil, deoarece în statele capitaliste niciodată nu ar fi posibil accesul la educație gratuită, scopul primordial al educației și științei în Occident nu este evoluția umanității, ci profitul. Doar URSS-ul poate crea un sistem universitar alternativ, ce ar putea demonstra inutilitatea sistemului universitar din Occident.

O altă trăsătură definitorie a sistemului universitar sovietic era influența liderului de partid. Această influență manifestându-se atât pe baza reformelor educaționale implementate la ordinul lui Stalin, Hrușciiov, Brejnev, cât și prin excluderea unor discipline de studiu precum genetica, cibernetica și sociologia. Lipsa acelor științe din programul de studii a dus la o stagnare pe termen lung a evoluției sistemului universitar sovietic. Adicional, un alt aspect relevant ce ține de organizarea universităților sovietice era faptul că secretarul de partid al universității, deținea și de jure și de facto o influență egală cu cea a rectorului, fiind necesară de multe ori aprobarea ambilor pentru luarea de decizii ce țineau de viața universitară.

Statul practic utiliza studenții pe parcursul studiilor în diferite domenii ale economiei unionale, și repartiza absolvenții în anumite orașe și sectoare ale economiei, unde erau necesari specialiști. Fiecare student era văzut drept un viitor angajat la stat, absolvirea nefiind o ceremonie personală, ci mai mult o notificare pentru administrația centrală că dispune de noi brațe de muncă pe care să le repartizeze. Deseori exista un conflict dintre repartizarea de după absolvire și interesele personale, frecvent fiind necesar ca pe bază de pile să se evite angajarea în localitatea unde proaspătul absolvent a fost repartizat.

Autorul consideră că principiile de bază ale sistemului universitar sovietic erau următoarele: 1. Uniformitate, 2. Luarea deciziilor de sus în jos (fără de nici un fel de consultare), 3. Managementul universității realizat de către o singură persoană (rector). Toate cele trei principii fiind o consecință a militarizării URSS atât în anii 30, cât și în perioada Războiului Rece.

Conceptul de uniformitate se referă la structura administrativă și planurile de studii ale fiecărei universități sovietice ce trebuiau să fie identice. Pe lângă aspectele de ordin administrativ, fiecare universitate dispunea de trei departamente care aveau o misiune clar definită, primul departament ținea de securitatea statului (un appendice a NKVD și apoi KGB), și era responsabil de supravegherea tuturor membrilor comunității academice, departamentul numărul doi era responsabil de monitorizare studenților ce erau eligibili pentru serviciul militar, și departamentul numărul trei era responsabil de crearea unui dosar personal a fiecărui student și angajat al universității, la respectivul dosar erau adăugate noi documente până la pensionarea cetățeanului cu studii superioare. ***Practic studentul era un viitor angajat al statului, educat de către stat, pe baza resurselor statului, pentru ca după absolvire să servească statului.***

Scopul primordial al acestei structuri era de a asigura ordinea și disciplina. Din perspectiva academică occidentală, mediul academic și mediul militar reprezintă două structuri ce se excludeau reciproc. Frecvent pentru intelectualii din Occident ce studiau sistemul educațional sovietic, era greu de înțeles această abordare rigidă și ierarhică asupra mediului academic. În acest sens, excepția ce confirmă regula este reprezentată de grupuri compacte de academici care și-au permis să-și exprime liber opinia despre reforme și să nu îndeplinească directivele de la centru, în perioada Dezghețului Hrușciovist și a Perestroicii Gorbacioviste.

Kuraev concluzionează că sistemul academic sovietic, fiind parte a societății sovietice, nu face nimic altceva decât să reflecte mediul social economic din URSS. Majoritatea oamenilor implicați în sistem drept profesori, studenți, cercetători au avut de profitat de sistem suficient de mult timp, pentru a avea interesul de a asigura perpetuare valorilor acestuia. Majoritatea populației a calificat sistemul de învățământ superior din URSS drept pozitiv, deoarece le-a asigurat o anumită aprovizionare cu bunuri cât și un anumit prestigiu social. Fiecare avea șansa de a deveni student, și după absolvire putea obține un post de muncă decent ca intelectual, birocrat dar nu muncitor.

Kuraev prezintă drept excepție ce confirmă regula, cazul universității din Novosibirsk. inițial ideea de a construi un centru academic în Siberia, ținea mai mult de interesele militare ale URSS, și nu evoluție academică. Novosibirsk a devenit celebru datorită unei comunități academice extrem de active, ce avea drept scop manifestarea libertății academice de cercetare și exprimare. unde Andrei Saharov ținea prelegeri despre faptul că știința trebuie să fie un bun public dedicat cetățenilor, și nu intereselor de stat și partid. Acest centru academic ce trebuia să fie unul dedicat armatei, a devenit un centru de opoziție academică din URSS. Practic Novosibirsk reprezintă precedentul ce a șocat temeiul ideologic al educației superioare din URSS.

Dispariția URSS, a dus la o reducere semnificativă a monopolului statului asupra educației superioare, inclusiv în Federația Rusă. După 1991 existând deja alternativa instituțiilor de învățământ superior private. La final autorul consideră că deși anumite caracteristici ale sistemului sovietic nu mai există în Rusia actuală, totuși principiile de funcționare au rămas sovietice, chiar și la mai bine de 25 de ani de la dispariția URSS. Conceptul de universitate în Rusia, a evoluat dintr-un element de import total diferit de valorile societății rusești, la un concept care definește din plin mecanismul politic și social al Federației Ruse.

Analiza documentelor ce reglementează activitatea sistemului educațional din Federația Rusă, ne duc la concluzia că există o reeditare a documentelor sovietice. De exemplu legea ce reglementează educația profesională din URSS, a fost adoptată în 1966, editată în 1996, și publicată pe siteul ministerului rus al educației pe întâi martie 2012.

Corespondența oficială la începutul celei de a doua decade a secolului 21, dintre Ministerul Educației și universitățile rusești avea loc exclusiv pe bază de scrisori, la fel ca în perioada sovietică. Rectorul unei universități moderne din Rusia, încă este văzut drept administratorul șef al universității, a cărui ordin nu se discută ci se execută. În același timp, guvernul rus încearcă să asigure recunoașterea mondială a mediului universitar rus prin finanțarea sistemului universitar, dar și fondarea a o serie de universități focusate pe cercetare, ce ar urma să fie competitive pe plan global. Interacțiunea dintre patrimoniul administrativ sovietic la nivel universitar pe de o parte și dorința de recunoaștere internațională a universităților rusești pe de altă parte, duce la o serie de contradicții în procesul de dezvoltare a sistemului educațional superior din Federația Rusă.

Adrian ROȘCA